

sal, küzdenek, hogy még a földön elérjék jutalmukat; a szegény legényből király lesz, a szegény lányból pedig királykisasszony, hisz a mese világa nem ismer lehetetlent. Erkölcsei tanulsága a meséknek a jótettért gazdag jutalom jár, a gonoszságért pedig kegyetlen büntetés.

A gyűjtemény legendameséiben Krisztus és tanítványai mint egyszerű vándorok járták a világot; mindig igazságosak, segítik a rászorulókat és megbüntetik a gonoszokat.

A II. kötet függelékében olvashatjuk a 34 mondát Kraljević Markóról. A szövegeket a legendás híró hős gyermekkorától haláláig kísérheti végig az olvasó. Főként csodálatos erejéről és igazságosságáról szólnak a történetek. Alakja és cselekedetei Toldi Miklósról, néhol pedig Mátyás királyra emlékeztetnek. (A mondák jegyzeteit Magdalena Veselinović-Šulc készítette.)

A jugoszláviai magyar népmeséket a népköltészetet kedvelő olvasók mellett a népmesészekértők is hasznosan forgathatják, hiszen mindkét kötet végén a mesék tipológiai meghatározását találjuk. Az I. kötethez Dömötör Ákos a I. kötethez Kovács Ágnes készítette a mesék típusjegyzékét. Kovács Ágnes, a kiváló népmesészekértő, a jegyzetek bevezetésében megjegyzi, hogy a húszéves gyűjtőmunka ne befejezés legyen a megkezdett úton, csupán egy továbblépés a kutatásban. Felhívja a figyelmet az értékek mentésére, főleg a bukovinai székely mesemondókra és Kopács mesekincsére utal: teljes repertoár gyűjtésére sürget.

Mindkét kötethez Penavin Olga írt bevezetőt. A gyűjtemény végén szójegyzék van, majd a mesemondók adatai és a gyűjtés idejét tüntetik fel, a tartalomjegyzékben pedig az egyes mesék után a gyűjtők és mesemondók neve szerepel. A képmellékletben néhány mesemondó, jellegzetes népviselet, épület látható.

Penavin Olga kétkötetes gyűjteménye — mely több ember munkájának eredménye — kimagasló értéket képvisel az egyetemes magyar népmesekutatásban is.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

NÉPRAJZTUDOMÁNYUNK KÖNYVE

Jugoszláviai magyar folklór. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1983

Az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének *Értekezések, monográfiák* sorozata harmadik köteteként jelent meg a „*Jugoszláviai magyar folklór*”, amely az 1951 és 1983 közötti megjelent jugoszláviai magyar vonatkozású folklorisztikai tanulmányokból és anyagközlő dolgozatokból közöl válogatást. A 24 tanulmány és dolgozat főleg a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeiben (11 írás) és

a Hídban (5 írás) jelent meg, a többi pedig egyéb rangos néprajzi periodikában (Ethnographia, Néprajz és Nyelvtudomány stb.) látott napvilágot. A kötetet a szerkesztő Jung Károly öt fejezetre tagolta, amelyek a nem verbális jugoszláviai magyar folklór területén gyűjtött fontosabb munkát tartalmazzák.

Az egyre gyarapodó jugoszláviai magyar néprajzi kiadványok a bizonyítékai annak, hogy rendszeres kutatómunka folyik az itteni magyarság népi értékeinek begyűjtésén és rendszerezésén, s néha a mai gyűjtők már szinte nem is tudják, hol is található az elődök publikációi. E könyv első fejezete, a *Folklorisztikai kutatástörténet* a számos hazai előmunkálat, kiadvány és indítvány sorsáról ad tájékoztatót.

Bóna Júlia 1953-ban írt összefoglalója a felszabadulást követő évek lelkes gyűjtési munkálataival ismerttet meg bennünket, felsorolva a jugoszláviai magyar néprajzkutatás hőskorában tevékenykedő munkatársakat, megnevezve az általuk gyűjtött szakterületet is. Az ötvenes évek elején csupán hét ember foglalkozott néprajzi kutatómunkával, valamint a múzeumok és kultúregyesületek dolgozói, aktivistái. Csak sajnálhatjuk, hogy a szerző által említett s 1953-ban „sajtó alatt lévő” első folklórkutatói könyvterméket nem láthatjuk, mert igazán értékes anyagot készült közölni a bácskai (Kupuszina, Doroszló, Gombos és Horgos) élő magyar néptáncokról, népzeneről, népdalokról és népviseletekről. Ezt az anyagot minden bizonnyal sikerrel használnák az említett falvak népi hagyományait ápoló igényes amatőrök, s így mindannyiunk közkinccsévé válhatna. Sajnos még Csáky Sörös Piroska 1970-ig mindent átfogó jugoszláviai magyar könyvbibliográfiája sem tud ennek a könyvnek a megjelenéséről. Értéke azonban a *Jugoszláviai magyar folklór* című gyűjteménynek, hogy felhívta figyelmünket erre a kezdeményezésre, s így annak felderítésére, megkeresésére ösztönöz.

Bori Imre: *A folklórkutatás eredményei és szerepe a jugoszláviai magyarok kultúrájában* címet viselő előadásában éppen a mostani kötethez hasonló munkák megjelenését sürgette, mondván: „Senki sem vállalkozott mindeddig a jugoszláviai magyarság néprajzi kutatására vonatkozó történeti anyag feltárására, összegyűjtésére és kritikai vizsgálatával egybekötött bemutatásának munkájára.” A szerző a hazánkbeli évszázados előzményeket is figyelembe véve tekinti át a közelmúlt néprajzi kutatásainak eredményeit.

Ugyanennek a kutatásnak az eredményei, csupán nem napjainkig, hanem a hetvenes évek elejéig, olvashatók Kósa László: *Magyar néprajzi kutatások Jugoszláviában* című összefoglaló munkájában, amely részletesen kitér a Kalangya és a Híd folyóiratok néprajzi közleményeire; ismerteti Bartók Béla és Kiss Lajos vajdasági és szlavóniai gyűjtéseit, Bori Imre és Penavin Olga (akkor) új könyveit. Történeti — néprajzi tájak fejezetében szól a Bácska, a Bánát, Szerémség, Szlavónia, Horvátország,

Bosznia, Baranya és a Muravidék településtörténetéről, magyarságának múltjáról és néprajzi irodalmának helyzetéről.

A naptári ünnepek folklorisztikai hagyományából farsangi népszokásokról, szentiváni tűzgyújtásról, jeles napok népi szokásairól (Miklós-nap, Luca-nap, karácsony, háromkirályok) szólnak a tanulmányok, amelyek bánáti és szerémségi kutatópontokon gyűjtött anyagot tartalmaznak. Tóth Ferenc, Dömötör Tekla és Katona Imre a bánáti Padé, Szaján és Verbica szokásait, míg Gunda Béla a szerémségi magyar szigetek folklórját ismerteti.

Jung Károly igen nagy érdeklődésre számot tartó folklorisztikai felfedezése a kiházasítatlanok halotti koronája. Erről szóló hasonló című tanulmánya a budapesti Ethnográfia-ban jelent meg, s minálunk most kerül először az olvasó elé. A szakirodalomban e kevésbé ismert jelenség a vajdasági magyaroknál eléggé elterjedt szokás, ahogy azt Jung gyűjteménye bizonyítja. Érdekes felfedezése a szerzőnek, hogy a magyar nyelvterületnek is csak a Jugoszláviával határos részén lelhető fel e szokás, illetve ennek emlékezete. A halott lakodalma, a halottastánc és a szűzkoszorú emléke, amely liturgikus eredetre vezethető vissza, s valószínűleg „a pravoszláv liturgia máig élő hagyományaihoz köthető” a mellékelt térkép szerint 29 vajdasági községben ismeretes. Új folklorisztikai feladata e jelenség kutatása nemcsak a jugoszláviai magyar, de az egyetemes magyar és a délszláv folklórtudománynak is.

Ugyanebben, az emberélet fordulóinak hagyományait tárgyaló fejezetben olvashatunk még a zentai halotti szokásokról is.

Cseh István műve: *A nagycsalád-rendszer emléke a szlavóniai magyaroknál* értékes előzménye volt Penavin Olga azóta megjelent ismert monográfiájának (*A nagycsaládszervezet Szlavóniában*, Forum, 1981).

Bácskai, bánáti és baranyai gyűjtések, anyagközlések foglalkoznak a népi hiedelemvilág, a babonák, rontások, gyógyítások világával. E fejezet kínálja a legtöbb olvasnivalót, s értéke pont abban rejlik, hogy itt *együtt* található az ide vonatkozó közlések legjobb válogatása. Különben a kötetnek is ez az egyik legnagyobb pozitívuma, mert a kutatónak nem kell a talán nehezen hozzáférhető periodikát keresnie, hanem tudományos és megfontolt válogatásban egy helyen kapja kézhez a jugoszláviai magyar folklórról szóló anyagot.

A gyűjteményt a szerkesztő hasznos információkat tartalmazó Utószava, a kötet tanulmányainak leőhelyeit jelölő jegyzék és a jugoszláviai magyar folklór válogatott könyvészete zárja. Tehát, ha eddig hiányolták e szakterület kutatástörténetét, az most, egy bizonyos fokig megoldódott. A könyvbe nem került be minden ide vonatkozó hazai írás, ami szinte lehetetlen is, de a bibliográfia jó eligazítást kínált kutató szakembernek és kíváncsi olvasónak egyaránt. Az a kár csupán, hogy ez a bibliográfia is csak válogatás. De talán nem kell sokat várnunk a teljes anyagot felső-

roló szakbibliográfiára, sem az itt említett „Jugoszláviai magyar népköltészet” című gyűjteményre, hogy a verbális folklór területén is jártasabbakká váljunk.

SILLING István

ODA MINDENT FELJEGYZTEK

Danilo Kiš: *Enciklopedija mrtvih*, Globus, Zagreb — Prosveta, Beograd, 1983

Danilo Kiš *Műveinek* tizedik köteteként jelent meg a kilenc új elbeszélést és Post scriptumot tartalmazó *Holtak enciklopédiája*. A kilenc elbeszélés és az ugyancsak „szépprózának” tekinthető utóirat — a szerző szava szerint — egyetlen metafizikus téma: a halál jegyében született. Nem véletlenül fejeződik be tehát a *Dicsőség a hazáért meghalni* című elbeszélés ezekkel a rövid mondatokkal: „A történelmet a győztesek írják. A nép legendát sző. Az írók képzelődnek. Bizonyos csak a halál.” A novella a jakubinus összeesküvés során elítélt „ifjú Esterházy” kivégzését mondja el; azt, hogy a (főuri) „büszke anya”, hogyan csapja be halálra ítélt fiát a vesztőhelyről való szabadulás reményével és teremt belőle ilyen módon legendára méltó hőst, aki dicsőségesen hal meg a hazáért. A befejező mondatok pedig azt a négy forrást nevezik meg, amelyből a nevezett elbeszélés — és a kötet minden másik darabja — merít: a történelmet, a legendát, a képzeletet és a halált.

A történelem — miként a *Borisz Davidovics sírhelye* elbeszéléseiben is — állandó „kerete” Danilo Kiš írásainak. De belső kerete, nem többé-kevésbé semleges időpontja az elbeszélt történeteknek, hiszen a történelem itt nem múlt és nem jelen csupán, bár nyilván az is, hanem *tapasztalat*, amely azért vált fenyegetővé és szorongatóvá, mert mindig más alakban, de az emberiség történetében rendre felújul, visszatér: az emberi értékeket felszámoló önkény, a szellemet és gondolatot elfojtó erőszak, az emberi életet leltári számnak tekintő hatalom képében. Ezért nem is állította Danilo Kiš az egymást követő elbeszéléseket időrendbe: minthogy ugyanaz a történelmi tapasztalat hatja át elbeszéléseit, a könyvben természetesen sorban követik egymást a gnosztikus legendát, a századeleji Hamburgot, századunk első felét, a Koránt, a múlt századi Bácskát, a jakobinusokat felidéző elbeszélések; az önkény és az erőszak időtlen. Ez a fájó tapasztalat olyan intenzitással határozza meg Danilo Kiš elbeszéléseit, hogy az írások nyelvi és stilisztikai változatossága, a helyenként játékos grammatikai virtuozitás sem bontja meg a kötet egységét. Az erősen stilizált kifejezésmód változataitól kezdődően a (fiktív) tanulmányírói modoron át, a (látszólag) semleges adatközlésig, (kitalált) „irodalomtörténeti” polémiaig terjed Danilo Kiš közlésmódjának (gazdagon árnyalt) zínskálája.